

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ РЕЖИСЕРІВ ЕСТРАДИ ТА МАСОВИХ СВЯТ

Одним з вирішальних чинників, що визначають успішність вивчення мистецтва режисури і майстерності актора, є методика викладання.

Коли йдеться про методику викладання режисури і майстерності актора, то викладачі цього навчального предмета частіше мають на увазі уточнення таких питань: правильна і доцільна побудова заняття, навчальна цілеспрямованість при складанні теоретичних та практичних занять, послідовність виконання окремих вправ на практичних та індивідуальних заняттях, правила виконання окремих акторських та режисерських вправ, найкорисніші засоби їхнього засвоєння тощо.

Уточнення всіх цих питань, безумовно, має велике значення для методики викладання режисури і майстерності актора, але не можна все зводити до «методики прийомів», до практичної рецептури, до переліку раціональних засобів викладання, що випробувані на практиці й підтвержені творчим досвідом.

Основним джерелом педагогічної майстерності й методичного досвіду є саме життя, практика вузівського навчання. Щоденні заняття неминуче приводять викладача до вироблення й надбання прийомів, які найбільше доцільні для його школи та складу студентів.

Таким практичним шляхом створюється своя, індивідуальна методика кожного викладача. Важливі сторони такої індивідуальної методики полягають у тому, що вона пристосована до даних конкретних умов і спирається на набутий досвід.

Але індивідуальна методика має й певні недоліки. Хороший педагог-практик, у якого навчаються методичної майстерності його колеги, не завжди озброєний теорією, не в змозі обґрунтувати їх принципи настанови, довести їх доцільність і тому завжди ризикує тим, що в його роботі можуть виникнути зовсім неочікувані провали. Головний же недолік індивідуальної методики полягає в тому, що вона виробляється досить повільно, через нескінченні пошуки. Молодий викладач-початківець припускає чимало помилок до того, як знайде правильні шляхи у своїй нелегкій праці.

Тому методика викладання як особлива теоретична дисципліна посідає в навчальних планах Харківської державної академії культури особливе місце. Яку ж теоретичну підготовку має надати методика викладання режисури і майстерності актора? Чим вона може допомогти в практичній діяльності? У чому полягають основні завдання методики як наукової дисципліни?

Усі методики, якої б навчальної дисципліни не торкалися, подібні в тому, що вони в граничній послідовності розглядають принципи, матеріали й методи роботи викладача.

Методика повинна визначити принципи й завдання викладання акторського та режисерського мистецтва, спираючись на вимоги театральної школи, на специфіку драматичного театру. Вона повинна допомогти викладачеві усвідомити матеріал програми. З цією метою необхідно розширити історичний та теоретичний світогляд викладача, показати йому інші можливості побудови програмного матеріалу, що мають місце в різні періоди становлення й розвитку української та зарубіжної театральних шкіл.

Правильне обґрунтування методів і прийомів роботи викладача – це основне завдання, головний зміст методики.

Методика допомагає викладачеві повніше розкрити можливості творчої думки. Але індивідуалізуючи заняття, з'ясовуючи прийоми, які найбільш ефективні в даному конкретному випадку, викладач повинен оцінити кожен прийом щодо відповідності його загальним завданням театральної школи.

Методика викладання режисури і акторської майстерності має свій особливий матеріал наукового вивчення, що відокремлює її від суміжних із нею дисциплін.

Слід розрізнити методику викладання режисури і майстерності актора від теорії режисури і акторського мистецтва, що вивчає їх елементи й ті закономірності, які стосуються специфіки цих видів мистецтва. Об'єктом вивчення в методиці є не мистецтво режисури і майстерності актора, а педагогічний процес, тобто взаємовідносини викладача і студентів у вузівських заняттях з режисури та майстерності актора, і закономірності, які потрібно виявити в навчально-виховній роботі на матеріалі акторського і режисерського мистецтва.

Методика належить до педагогічних дисциплін і спирається на загальні положення педагогіки, але ототожнювати методику з педагогікою не слід.

До питань, які охоплює методика акторського і режисерського мистецтва, входять лише ті, що мають безпосереднє відношення до їхнього викладання, але в цій своїй галузі вона має детально розглядати аспекти навчально-виховного процесу.

Методика режисури і майстерності актора повинна вивчати педагогічний процес занять з режисерського і акторського мистецтва окремо на першому, другому і старших курсах творчих ВНЗ; визначати на всіх курсах послідовні етапи вивчення режисерського мистецтва; прийоми навчально-виховної роботи й типи занять стосовно вікових особливостей студентів і з урахуванням їхнього розвитку в процесі навчання та виховання; нарешті, визначати систему знань з мистецтва режисури та засоби надання цих знань студентам. У зв'язку з комплексом методичних питань досліджується й вивчається розвиток навичок і вмінь студентів.

Методика викладання будь-якої навчальної дисципліни використовує в науково-дослідницькій роботі кілька прийомів.

Перший прийом – правильно організоване спостереження дослідника в процесі своєї педагогічної практики, коли дослідник-методист сам проводить заняття: він може спрямувати навчальний процес за власним розсудом у бажаний для нього бік, поставити його у визначені умови для того, щоб перевірити правильність того, що він пропонує, і дійти обґрунтованих висновків. Але таке заняття завжди йде від ретельно підготовленого, науково поставленого методичного експерименту. Вимоги до такого експериментально-дослідницького заняття широко розроблені в літературі з методики.

Другий прийом – вивчення сучасного досвіду творчих ВНЗ. Це вивчення може проводитися різними засобами. Для правильної організації і успішності такої роботи необхідно точно визначити, що саме слід спостерігати й вивчати, якими прийомами можна гарантувати відносну точність висновків.

Третій прийом дослідження – вивчення досвіду становлення й розвитку національної та зарубіжної театральних шкіл. Критична оцінка минулого допоможе в уточненні принципів сучасної методики

режисерського мистецтва, надасть можливість педагогам узяти все цінне з досягнень режисерської школи на всіх етапах її розвитку й застосовувати в сучасній практиці.

Необхідність теоретичного обґрунтування методики режисерського мистецтва висуває надзвичайно високі вимоги до неї як до навчальної дисципліни. Викладач дисципліни повинен володіти знаннями в галузі філософії, історії і теорії драматичного театру, основами акторської майстерності, сценографії, сценічної мови, сценічного руху, танцю, психології і педагогіки – тобто специфіка режисури як предмета викладання потребує від педагога всебічної ерудиції.

У зв'язку зі значенням кожної з цих наук для теоретичного обґрунтування методики режисерського і акторського мистецтва необхідно торкнутися деяких питань. Особливо суттєве значення для вузівських занять має правильне вирішення питання про відносини між вихованням і навчанням.

Не слід думати, що виховання та навчання – два різних потоки в педагогічному процесі, і нібито можна займатися одним з них, не торкаючись другого. Така точка зору є помилковою. Не можна говорити про навчання у відриві від виховних завдань ВНЗ. Тому наша педагогіка вбачає в навчанні не самоціль, а основний елемент виховання і потребує від викладача не просто навчання, а виховного навчання.

Одним з основних завдань виховання студентів є виховання тих моральних принципів і впевнень, які дозволяють нашій молоді правильно розуміти ставлення людей один до одного й слідувати тим нормам поведінки, які регулюють відносини людей у суспільстві.

Виховання на заняттях з режисури і майстерності актора не тільки необхідне, але й можливе. Ось кілька прикладів з нашої педагогічної практики.

Виховання працелюбства, як відомо, невід'ємно пов'язане з розвитком таких найцінніших моральних і вольових рис, як старанність, дисциплінованість, наполегливість у подоланні труднощів. Можливостей розвитку цих якостей на заняттях з режисури і майстерності актора достатньо. Необхідно будити свідомість і почуття відповідальності за добре виконану роботу. Якщо студент втрачає впевненість у своїх силах і відступає перед складним завданням, необхідно підтримати його і вселити

вольову бадьорість, пояснюючи, що лише наполеглива праця надає позитивні результати.

У системі театральної режисури як навчальна дисципліна є фундаментом професійного виховання майбутнього керівника драматичного театального колективу. З перших кроків навчання у творчих ВНЗ саме на заняттях з режисури закладається елементарна основа професійної майстерності. З самого початку навчання на заняттях з режисури здійснюється й професійна акторська підготовка студентів, без чого неможливе оволодіння режисерською технікою. Заняття з режисури і майстерності актора, окрім завдання вивчення матеріалу навчальної програми, є своєрідною художньою гімнастикою, яка систематично розвиваючи набуті навички, примушує мислення, психофізичний апарат і весь організм студентів перебувати в постійній професійній готовності, тобто у «творчій формі». Цей стан дозволяє студентам витримувати велике психічне та фізичне навантаження, але й поступово вдосконалювати режисерську майстерність. Крім того, режисерська робота надає потрібну підготовку всіма засобами сценічної виразності.

В основу навчальної програми з курсу «Режисура та майстерність актора» у мистецьких ВНЗ закладено систему К. Станіславського, яка стала методологією навчання – вихідним моментом для розробки методики виховання режисерів. Прийнята за основу процесу навчання, вона не викликає сумнівів у своїй доцільності й результативності, хоча має велику кількість трактувань і варіантів. Можна стверджувати, що кожен спеціальний навчальний заклад має своє «педагогічне обличчя», більше того, кожен майстер – керівник курсу вносить неповторний відтінок і, базуючись на загальноприйнятій програмі, по-своєму здійснює виховання учнів.

Процеси загальнотеатральної ситуації початку ХХ ст., незадоволеність професійним рівнем випускників – акторів і режисерів викликають багато дискусій. Останнім часом усе частіше звучать заперечення проти звичайного «шкільного» трактування системи К. Станіславського, яка зводиться до надто академічного викладання матеріалу.

Мабуть, нове покоління педагогів і, головним чином, студентів не задоволено дещо застарілою методикою. Іноді пошуки нових шляхів

бувають надзвичайно плідними, як, наприклад, спроби розглянути систему К. Станіславського в огляді порівняно нової науки – психології творчості та евристики. Це стало можливим завдяки великим соціальним, психологічним та емоційним перетворенням життя.

Глобальність проблем нашого часу не може не відбитися на особистості студента – майбутнього діяча українського театру XXI ст. З перших днів навчання студент виявляє своє ставлення до життя, емоційний та психологічний досвід, свою індивідуальність у практичних навчальних роботах та теоретичних наукових рефератах. На студентських навчально-теоретичних конференціях ми зустрічаємо доповіді, які відображають найбільш болючі проблеми сучасного театрального процесу, театральної освіти.

Пошуки поглибленої методології, наближення її до вимог сучасності проходять у Харківській державній академії культури складно та цікаво.

Не обговорюючи всю методологію викладання режисури і акторської майстерності, стисло зупинимось лише на одній проблемі, вирішення якої пов'язане з розробкою й уточненням педагогічних принципів та методичних прийомів виховання студентів-режисерів на першому курсі навчання, який давно вже вважається *визначальним етапом* режисерської та акторської освіти.

Ось як, на нашу думку, потрібно розглядати методику виховання студентів-режисерів на першому курсі з дисципліни «Режисура та майстерність актора». Завданням першого року навчання згідно з навчальною програмою є вивчення основ класичної режисури і комплексне оволодіння елементами внутрішньої та зовнішньої технік актора, реалізоване в дії на основі вчення К. Станіславського і В. Немировича-Данченка.

Освоєння теорії і практики режисури повинно органічно поєднуватися з практичними заняттями з майстерності актора. Центральним завданням першого курсу є *найповніше виявлення індивідуальності кожного студента* в усіх аспектах: моральному, творчому і професійному, наступних для того, щоб упродовж років навчання розкрити й виростити цю індивідуальність в усій її неповторній своєрідності. Неприпустимим є уніфікація студентів, стирання творчих особливостей особистості.

Водночас із розкриттям індивідуальностей іде *об'єднання всіх студентів курсу навколо* загальних ідейних основ, виробляється загальна для всіх естетична платформа, єдині моральні норми розвитку колективу.

Протягом першого року занять для кожного студента створюються максимально прийнятні умови для розкриття індивідуальності, тобто виявлення діапазону акторських і режисерських даних, щоб по закінченні року визначити можливість подальшого навчання студента за обраною професією.

Головна навчально-творча проблема першого року навчання – *сприйняття* (сприйняття студентом навколишнього життя, мистецтва, літератури в широкому розумінні, сценічної події – у вузькопрофесійному смислі). Навколо сприйняття групуються всі інші елементи акторської майстерності і режисури.

Тренування сприйняття починається з першого дня навчання, а вже навколо нього – вивчення інших елементів. Вправи, етюди, які орієнтовані на сприйняття, можуть бути різноманітними. Велике значення мають вправи з акторської імпровізації, так звана миттева, імпульсивна імпровізація, коли студент одночасно є автором і виконавцем. Це імпровізація, яка народжується від жесту, сценічної пози, слова, атмосфери, темпоритму тощо. У таких імпровізаціях тренуються в комплексі всі елементи внутрішньої і зовнішньої техніки актора. В імпровізаціях досягається і ще одна важлива мета першого етапу навчання – розкріпачення студента, причому фізичне й психологічне.

Етюди можуть бути різноманітними: етюди «з мого сьогоднішнього життя», «етюди-біографії», етюди на розгорнуту оцінку події.

На подальшому етапі студенти переходять до роботи над складнішими етюдами, відмінністю яких є загострення запропонованих обставин.

Крім акторської техніки, на заняттях студенти вивчають елементи техніки режисерської: теоретично розглядається й практично тренується – на самому елементарному рівні – весь комплекс специфічних режисерських засобів виразу. *Атмосфера* спектаклю (у даному випадку атмосфера етюд), темпоритм спектаклю (етюд), *мізансцена* спектаклю (мізансцена в етюд) – усі ці виразні засоби режисера розглядаються як канали безпосередньої передачі до глядачів режисерської емоції і

режисерської думки. Такий підхід до вивчення елементів режисури дозволяє привчити студента-режисера з перших кроків навчання свідомо користуватися ними для ідейно-емоційного впливу на глядача.

Робота студентів-режисерів уже на першому курсі передбачає етюди і розробки з оволодіння простором і часом сцени.

Окрім тренувальних вправ з оволодіння виразними можливостями режисури студенти вчаться відбирати лаконічні виразні засоби для ігрових етюдів, для максимального виявлення їхнього ідейного і емоційно-образного змісту.

Однією з найважливіших проблем цього року режисерської школи і є осягнення студентами – як вихідної аксіоми режисерського мистецтва – діалектичної єдності образу та ідей у театрі.

На залік у кінці першого семестру виносять вправи й етюди – індивідуальні, парні й групові, а також у разі необхідності завдання з освоєння імпровізаційного самопочуття й елементів дії в найпростіших запропонованих обставинах.

До другого семестру завданням є освоєння одного з найважливіших елементів акторської майстерності – активного впливу на партнера й правильного сприйняття його контрдії, точного визначення природи конфлікту. Етюди другого семестру включають більш складні події з гострим психологічним конфліктом. Виконавці і тут *діють* від себе, від своїх психофізичних даних, не ставлячи завдання зі створення образу або виявлення характерності.

На екзамен у кінці другого семестру виносять парні й групові етюди. Студент-режисер повинен виконати кафедрі режисерську роботу-етюд за картиною, за музичним або літературним твором.

У лекційному циклі протягом першого року навчання систематизуються головні поняття теорії акторської майстерності та режисури.

Розвиток сучасного театру в Україні потребує подальшого вдосконалення всього процесу виховання та освіти майбутніх режисерів [1 – 3], розробки та уточнення навчально-методичної документації (навчальних планів, програм, підручників, посібників тощо), яка передбачена переходом мистецьких ВНЗ до навчання за фахом «Театральне мистецтво» (зокрема зі спеціальності «Режисер естради та

масових свят»). Безумовно, така форма виховання дає змогу майбутнім фахівцям глибше пізнати професійні секрети, здобути теоретичні знання й практичні навички, а педагогам – стимулювати подальший розвиток наукових та методичних ідей, чудових відкриттів К. Станіславського і В. Немировича-Данченка, В. Мейерхольда і Є. Вахтангова, О. Курбаса, М. Крушельницького, А. Антуана і Г. Крега, Б. Брехта і П. Брука, А. Попова і Г. Товстоногова, а також багатьох інших прогресивних режисерів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зайцев В. П. Режисура естради та масових видовищ / В. П. Зайцев. – К. : Дакор, 2003. – 304 с.
2. Цукасова Л. В. Театральная педагогика : Принципы, заповеди, советы / Л. В. Цукасова, Л. А. Волков. – М. : ЛКИ, 2007. – 192 с.
3. Шароев И. Г. Режиссура эстрады и массовых праздников : учеб. для студентов высш. учеб. заведений / И. Г. Шароев. – М. : РАТИ, 2009. – 336 с.

Гордєєв С. І. Основні принципи професійної підготовки майбутніх режисерів естради та масових свят

У статті розглянуто основні принципи фахової підготовки майбутніх режисерів театралізованих видовищ та масових свят.

Ключові слова: режисура, акторська майстерність, методика.

Гордеев С. И. Основные принципы профессиональной подготовки будущих режиссеров эстрады и массовых праздников

В статье рассматриваются основные принципы профессиональной подготовки будущих режиссёров театрализованных зрелищ и массовых праздников.

Ключевые слова: режиссура, актёрское мастерство, методика.

Gordeev S. I. Main principles of professional preparation of future producers of the stage and mass holidays

The article deals with the basic principles of training of future directors of theatrical performances and mass celebrations.

Keywords: directing, acting, technique.